

Dobrotka Katalin

A magyar börtönügy arcképcsarnoka

Wagner Gyula
(1851–1937)

Wagner Gyula a XIX. század végének, a XX. század elejének nagy hatású építész-e. Számtalan középület tervezője, az igazságügyi épületek egyik hazai mestere: jelentős számú törvénykezési palota és börtön épült a tervei alapján.

Édesapja, Wagner János építész¹, édesanyja, Redlich Klára. A szülők 1846-ban házasodtak össze, majd sorban születtek a gyerekek: a legidősebb 1848-ban, a legfiatalabb 1870-ben, összesen tizenhárom. Harmadikként látta meg a napvilágot Pesten, 1851. november 28-án Wagner Gyula.

A középiskola befejezése után építészeti tanulmányokat folytatott: először a budapesti kir. József Műegyetem beiratkozott hallgatója volt 1869–70-ben, majd 1872–73-ban a Bécsi Műegyetem mérnök-fakultására járt. A Bécsi Képzőművészeti Akadémia építész-mérnöki karán 1874–1877 között tanítványa volt Theophil Hansen² dán építésznek.

Az édesapja is a mestere volt, ahogy az építészet iránt érdeklődő testvéreinek is: öt, felnőtt kort megélt fiútestvére közül három: Ödön,³ János és Ferenc is ezt a hivatást választotta, György Pest város tiszti főorvosa, István műasztalos és ácsmester lett. Testvérei házasságuk révén tovább erősítették a család architektúra iránti elkötelezettségét: Ödön Reisch építőmester Hortenzia nevű lányával, János az építőmester Valéria nevű lányával házasodott össze. Wagner Klárát – Wagner Gyula húgát – Petz Samu műépítész, műegyetemi tanár⁴ vette feleségül.

¹ Nevéhez fűződik a Budapest V. kerület, Kossuth Lajos utca 14. szám alatti Wagner-ház, a Váci úti lóvasút indóház, valamint a világháború után lebontott rózsadombi Wagner-villa tervezése.

² Fő műve a bécsi parlament.

³ A Veszprém Megyei Bíróság tervezője.

⁴ A Magyar Országos Levéltár Bécsi kapu téri épülete, illetve a (jelenleg Vámház körúti) Vásárcsarnok megálmodója.

Wagner Gyula egyetlen gyermeke, Ervin 1881. július 26-án született első feleségétől, Kamczucka Máriától. (A család visszaemlékezése szerint Wagner Ervin az 1940-es években Budapesten élt, további sorsa ismeretlen.) Wagner Gyula felesége 1911-ben halt meg. Az idősödő építész ezután már többnyire Bécsben élt, ahol társa, második felesége, Franz Gabriela volt.

Wagner Gyula Bécsben hunyt el 1937. október 15-én. A bécsi gersthofi temetőben helyezték örök nyugalomra.

* * *

Wagner Gyula neve számtalan középülethez kapcsolódik a történelmi Magyarország területén. A kor nagy építkezései (Országház, Magyar Nemzeti Bank) elkerülték, a bírósági épületek közül a Kúria és a budapesti Törvénykezési Palota sem az ő nevéhez fűződik. Ennek ellenére – vagy talán épp ezért – a törvénykezési és bírósági, továbbá a büntetések végrehajtását szolgáló épületek tervezésének specialistája lett.

Legnagyobb jelentőségű munkái révén új igazságügyi épületek jöttek létre. Tervei alapján épült – többek között – a kolozsvári, az aradi és a csíkszeredai igazságügyi palota, az újvidéki, a máramaroszi törvényszéki palota, a hódmezővásárhelyi és a szarvasi bírósági épület, valamint Budapesten a Mosonyi utcai Toloncház; ő tervezte a Nagyenyedi Fegyház bővítését is.

Elképzelése szerint újjították fel és bővítették a trsztenai⁵ járásbíróságot. Pályázatot nyújtott be az illavai várbörtön bővítésére, tervet készített a győri ítélőtábla megvalósítására.

⁵ Település Szlovákiai területén, magyar helységneve Árvanadásd.

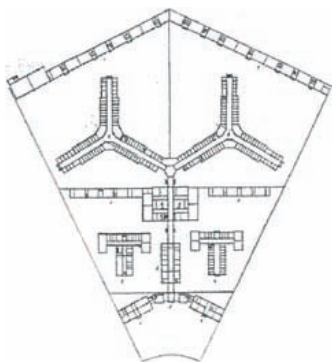
Sikerei ellenére számos pályázata nem valósult meg: a kaposvári törvénykező épület pályázatán második helyezést ért el (Marton-Károlyi-Riemer terve mögött), illetve az alsólendvai járásbíróház végül nem az ő, hanem Jablonszky Ferenc terve alapján készült el.

Kizárólag börtöntervezéseire fókuszálva elmondhatjuk, hogy a mai magyar bv. intézetek egyharmadát Wagner Gyula tervezte, így a Budapesti Fegyház és Börtön, az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet, a Szegedi Fegyház és Börtön, a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, a Békés Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, a Győr-Moson-Sopron Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, a Hajdú-Bihar Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, a Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, a Tolna Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, illetve a Tolna Megyei Bv. Intézet épületét/épületeit. (A felsorolásból nem hagyhatjuk ki a 2006-ban bezárt Komárom-Esztergom Megyei Bv. Intézetet sem.) Tervei alapján építették át a Kőhidai Cukorgyárat (lásd Sopronkőhidai Fegyház és Börtön), elképzelése szerint bővítették a mai Váci Fegyház és Börtön, valamint a Zala Megyei Bv. Intézet épületegyüttesét.

Wagner Gyula börtönterveinek tanulmányozására 2011 novemberében, a Győr-Moson-Sopron Megyei Bv. Intézet fennállásának 125. évfordulója alkalmából rendezett kiállításon nyílt lehetőség.

Elgondolásaira kevés kivételtől – Rákospalotai Leánynevelő (1900-1904), Egri Törvényház (1906-1908) – eltekintve az eklektikus építészeti stílus (historizmus) jellemző.

A teljesen szimmetrikus elrendezésre nem csak az épületek főhomlokzatának kialakításánál törekedett, hanem az adott terület beépítésénél is:

Budapesti Fegyház és Börtön

Szegedi Fegyház és Börtön

Tervei – a helyi adottságokat figyelembe véve – tartalmazták a kor technikai újdonságait: a központi fűtést, a villanyvilágítást, a felvonókészüléket. Törekedett arra, hogy az elkészült épületek szakmai szempontból minden igényt kielégítsenek, emellett impozánsan illeszkedjenek az adott városképhez.

* * *

Katkó István 1985-ben „Börtönkalauz kezdő bűnözők számára” címmel írt kisregényt Wagner Gyula életéről.

Nevét emléktábla őrzi a Szegedi Fegyház és Börtön, valamint a Bács-Kiskun Megyei Bíróság folyosóján.

*A fotók a Győr-Moson-Sopron Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet fennállásának 125. évfordulójára kiadott emlékkönyvben jelentek meg;
a felvételeket az Összefogás a Börtönügyért Egyesület bocsátotta rendelkezésünkre.
A Budapesti Fegyház és Börtön, illetve a Szegedi Fegyház és Börtön alaprajzáról készült ábrák
Megyery István munkájából valók.*

Felhasznált irodalom

Emlékkönyv a Győr-Moson-Sopron Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet fennállásának 125. évfordulójára. (Írta és szerkesztette: Lőrincz József.) Győr, Összefogás a Börtönügyért Egyesület, 2011.

Megyery István: A magyar börtönügy és az országos letartóztatási intézetek. Budapest, (1905.)